

7. Сенкевич, Г. Огнем и мечом : собр. соч. в 8 т. / Сенкевич Г. – Тула: НПЦ «Арктоус», 1993. – Т.3.
8. Стыпула, Р. Новый польско-русский словарь / Р. Стыпула, Г. В. Ковалёва. – 2-е изд., стереотип. – М. : Рус.яз. – Медия, 2005. – 722 с.
9. Фасмер, М. Этимологический словарь русского языка / М. Фасмер. – М. : Прогресс, 1986 – 1987. – Т. 1 – 4.
10. Шетэля, В. Средства религиозного выражения в переводе на польский язык псалмов „Psalterza Dawydów” [«Псалтыря Давыдова»] поэта XVI века Яна Кохановского / В. Шетеля // Русский язык в славянской межкультурной коммуникации: материалы Международной научной конференции, посвященной памяти доктора филологических наук, профессора Войловой К. А. (г. Москва, МГОУ, 25 февраля 2021 г.) / отв. ред. О. В. Шаталова. – М. : Принтика, 2021. – С. 312–318.
11. Шетэля, В. Слово гондола в поэтической строке В. Я. Брюсова и И. А. Бунина // Слово и культура без границ: аксиологический аспект: сборник статей / ред. кол.: О. П. Кормазина (отв. ред.) [и др.]. – Владивосток: Изд-во Дальневосточного федерал. ун-та, 2022. – С. 84–86.
12. Этимологический словарь русского языка / под рук. и ред. Н. М. Шанского. – М. : Издательство Московского университета, 1982. – Вып. 8. – 470 с.
13. Boryś, W. Słownik etymologiczny języka polskiego / W. Boryś. – Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2005. – 863 s.
14. Brückner, A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Wyd. 8. / A. Brückner. – Warszawa: Wiedza Powszechna, 1998. – 805 s.
15. Kochanowski, J. Dzieła polskie / J. Kochanowski. – Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1953. – Т. 1 – 3.
16. Mickiewicz, A. Sonety Krymskie / A. Mickiewicz; z polskiego przetoczył O. Rumer. – М., 1948. – 59 s.
17. Miłosz, Cz. Historia literatury polskiej do roku 1939 / Cz. Miłosz; przetoczyła M. Tarnowska. – Kraków: ZNAK, 1996. – 526 s.
18. Pasek, J.- Ch. Pamiętniki (Wybór) : Lektura z opracowaniem Maciosa T. / J.- Ch. Pasek. – Kraków: Wydawnictwo Zielona Sowa, 2007. – 176 s.
19. Sienkiewicz, H. Ogniem i mieczem. Powieść. / H. Sienkiewicz. – Warszawa: PIW, 1960. – Т. I – II.

УЗБАГАЧЭННЕ МЕНТАЛЬНА-МОЎНАЙ ПРАСТОРЫ БЕЛАРУСІ ПРАЗ ІНТЭРФЕРЭНЦЫЮ ДЫСКУРСАЎ

В. Ю. Шыманская (Мінск, Беларусь)

У апошнія дзесяцігоддзі ў сувязі з ростам інфарматызацыі грамадства і пашырэннем доступу карыстальнікаў сёцківа да навукова-папулярных, навуковых і публіцыстычных рэсурсаў назіраецца больш частае і рэгулярнае ўжыванне псіхалагічнай тэрміналогіі ў неспецыяльных тэкстах. Звяртаючы ўвагу на ментальна-моўныя канцэпты, звязаныя з псіхічнымі працэсамі і станами (мысленне, пачуцці і пад.), вучоныя ўказваюць на трансфармацыю парадыгмаў камунікатыўнай дзейнасці [3, с. 20]. У межах лінгванканцэпталогіі зроблены высновы пра паступовы пераход “ад інфармавання да фарміравання карціны свету сродкамі масавай інфармацыі” [3, с. 22], сцвярджаецца, што медыятэксты не толькі адлюстроўваюць наяўныя ў грамадстве працэсы і ўстаноўкі, але і ўплываюць на маўленчыя практыкі, паводзіны і кагнітыўныя мадэлі носбітаў мовы [3, с. 26-27].

Дзяржаўная праграма навуковых даследаванняў Рэспублікі Беларусь на 2021–2025 гады накіравана на забеспячэнне бяспекі Беларускай дзяржавы, у тым ліку сацыяльнай і псіхала-

гічнай. Гэтая задача патрабуе даследавання медыядыскурсу, выяўлення яго прагматычнага патэнцыялу, трансфармацый у рэпрэзентацыі ментальна-моўнай сферы носьбітаў мовы. У дадзеным артыкуле мы ставім задачу апісаць змены ў ментальна-моўнай прасторы беларусаў праз узбагачэнне моўнай карціны свету навуковымі паняццямі са сферы псіхалогіі. На матэрыяле публіцыстычных тэкстаў выдавецкага дома “Звязда” за 2018–2023 гады [1] апісваецца паступовы характар імплементацыі псіхалагічных ведаў у медыйную прастору Беларусі, а таксама характарызуецца навуковы падыход да рэпрэзентацыі такіх ведаў адрасату.

Аналізуючы працэс фарміравання і ўзбагачэння канцэптуальнай карціны свету ў межах інфармацыйнага падыходу, Я. Д. Малёнава адзначае, што “ўзаемаадносіны чалавека і светуносяць характар вечнага пошуку, спробы ўявіць свет як нешта зразумелае, даступнае тлумачэнню” [2, с. 13]. Ключавым аспектам адэкватнага светапогляду аўтар лічыць “светапогляд, які фарміруецца праз навуковае пазнанне свету” [2, с. 18].

Супрацьпастаўляючы найўнае і звычайнае ўспрыманне свету, у якіх дамініруе пачуццёвы ці аксіялагічна-традыцыйны пачатак, навуковаму, даследчыкі заўважаюць у іх агульнасць інструментаў пачуццёвага і рацыянальнага пазнання (бо навуковы светапогляд не можа выключаць антрапацэнтрычны і арыентацыйны характар мыслення) і асноўны фактар адрозненняў: у сферы навуковага пазнання абагульненні робяцца не на аснове пачуццяў ці спрошчанай рацыяналізацыі, а на аснове ўніверсальных паняццяў і катэгорый [2, с. 20–21].

У выніку змен, якія адбываюцца ў грамадстве (як на сацыяльным, так і навуковым узроўні), канцэптуальная карціна свету трансфармуецца, прычым гэтая трансфармацыя можа мець як адаптацыйны характар, так і сутнасны: можа адбывацца “адмаўленне ад дадзенай карціны свету з наступным пераходам на новую ступень яе развіцця, гэта значыць макрасістэмны зрух у мадэлі канцэптуальнай карціны свету” [2, с. 48–50].

Мы не сцвярджаем, што навуковая карціна свету можа цалкам замяніць найўную ці звычайную, таму што нават навуковая карціна свету мадэлюецца чалавекам і з’яўляецца не дакладным адлюстраваннем рэчаіснасці, а пэўным ракурсам, з якога гэтая рэчаіснасць тлумачыцца. Пагаджаючыся з метадалогіяй Я. Д. Малёнавай, мы лічым, што складнікамі канцэптуальнай карціны свету “з’яўляюцца кванты кагнітыўнай інфармацыі, актуалізаваныя на максімальна магчымым на дадзены момант узроўні пазнавальнага намагання, ... аб’яднаныя ў некаторыя агульныя катэгорыі, адносна якіх ... чалавек вывучае сапраўдную рэчаіснасць” [2, с. 92]. У гэтым сэнсе нас цікавіць, якія дакладна змены адбываюцца ў катэгарызацыі ментальнасці і як яны адлюстроўваюцца ў медыятэкстах.

Першым спецыфічным паказчыкам узбагачэння ментальна-моўнай прасторы Беларусі псіхалагічнымі ведамі з’яўляецца актуалізацыя тэрміналагічнай лексікі ў медыядыскурсе. Так, у публікацыях “Звязды” [1] за апошнія 5 гадоў даволі часта сустракаецца тэрміналогія псіхалагічнай навукі, напрыклад: культурны код, нейронныя сувязі, нейранавукі, прэфрантальная кара, мазжачок і цем’янная доля, кіберсацыялізацыя падростаючага пакалення, візуалы, дыферэнцыяцыя чытацкіх прыхільнасцяў, падлеткавыя дэпрэсіі, дысбаланс нейрамедытараў галаўнога мозга, дэвіянтныя паводзіны, псіхатраўмавальная сітуацыя, рэсурсны складнік, эмацыянальнае выгаранне, псіхасаматыка.

Пранікненне псіхалагічнай тэрміналогіі ў агульнаўжывальную лексіку мае паступовы характар: так, спачатку спецыяльныя тэрміны прыводзяцца з пэўным тлумачэннем, напрыклад у публікацыі “Калі дзеці павінны станавіцца самастойнымі?” 2020 года прыводзіцца тэрмін сепарацыя і яго азначэнне: У псіхалогіі ёсць такое паняцце, як сепарацыя. Яно азначае адасобленасць паміж бацькамі і дзіцем [1]. Калі тэрмін выкарыстоўваецца ўжо некалькі гадоў і становіцца знаёмым чытачу, тлумачэнне апускаецца, аднак у бліжэйшым кантэксце можа прысутнічаць неспецыяльнае абзначэнне паняцця, напрыклад, у публікацыі 2022 года чытаем: Сепарацыя бацькоў і дзяцей адбываецца звычайна пазней і цяжэй ... , а часам не адбываецца ўвогуле. ... Трэба аддзяляцца свечасова [1]. На трэцім этапе засваення спецыяльнай лексікі тэрмін ужываецца без тлумачэння і агульнаўжывальных сінонімаў у бліжэйшым кантэксце.

Другой прыкметай змен у канцэптуальнай карціне свету беларусаў пад уплывам навуковай мадэлі з'яўляецца апісанне пачуццяў і паводзінаў не ў катэгорыях звычайнай ці пачуццёвай мадэлі, а праз паняцці і працэсы. Так, напрыклад, у артыкуле “Псіхасаматыка: Усе хваробы ад нерваў! І як дапамагчы сабе?” (2023) наяўныя не толькі парады ці спрошчаныя тлумачэнні, але навукова аформлены тэкст. Артыкул пачынаецца з азначэння тэрміна, прычым яно даецца не спрошчана, як, напрыклад, тлумачылася сепарацыя, а навукова: кірунак у медыцынскай псіхалогіі, які даследуе, як эмацыйныя перажыванні ўплываюць на функцыі арганізма і як яны могуць выклікаць тыя ці іншыя хваробы [1]. Далей артыкул будуецца ў парадку навуковага аналізу з'явы: прычыны, прыкметы, самадыягностыка (прыведзены пытанні), класіфікацыя псіхасаматычных праяў, парады па вырашэнні праблем.

Трэцяй спецыфічнай рысай адлюстравання з'яў унутранага свету чалавека ў сучаснай медыяпрасторы з'яўляецца захаванне сувязей паміж звычайнай і навуковай карцінай свету. Гэта выяўляецца ў паралельным ужыванні тэрміналогіі і навуковых катэгорый з фразеалогіяй і парэміялогіяй. Напрыклад, у назве прааналізаванага вышэй артыкула мы бачым як навуковы тэрмін, так і афарыстычнае выказванне “Усе хваробы ад нерваў”. Неабходна адзначыць, што калі раней “вырашэнне” (ці адмаўленне) псіхалагічных праблем рабілася за кошт спрашчэння і абагульнення (звычайная мадэль) (ідзі папрацуй, проста няма чым заняцца і г. д), то зараз і адрасант і адрасат выбіраюць большую усвядомленасць і навуковасць у тлумачэнні псіхалагічных з'яў.

Імкненне беларусаў захаваць традыцыйныя культурныя коды, нават калі яны пачынаюць супярэчыць новым ведам і ўстаноўкам, знаходзіць адлюстраванне ў паралельным ужыванні навуковых і звычайных канцэптаў. У прыгаданым артыкуле ў раздзеле “Хваробы, якія правакуе крыўда”, прыводзяцца віды хвароб (навуковая мадэль) з адпаведнымі фразеалагізмамі ў выглядзе прыкладаў (звычайная мадэль): анкалогія – “Мяне нешта грызе”, “Атручвае жыццё”, “Надакучыла да смерці”; мачакаменная хвароба – “Мой келіх цярпення ўжо перапоўніўся”, “Асадак застаўся”, “На душы камень ляжыць”; ангіна, ларынгіт – “Камяк у горле стаіць”, “Мне ўжо ўсё упоперак горла”; атлусценне – “Я таксама маю вагу, са мной трэба лічыцца” [1].

Прыведзены вышэй прыклад паказвае, што ўжыванне традыцыйных вобразаў фразеалогіі не абмяжоўваецца ўстанаўленнем паралелі паміж псіхалагічнай з'явай і яе інтэрпрэтацыяй ў звычайнай мадэлі свету, як, напрыклад, у назве артыкула. Акрамя ўпамінавання традыцыйнай фразеалогіі, мы бачым яе пераасэнсаванне праз навуковую мадэль свету: так, келіх цярпення абазначае мачавы пузыр, асадак, камень на душы – камяні ў нырках, камяк у горле – запаленне міндалін. У гэтых прыкладах мы бачым метафарычную мадэль, у якой фразеалагічны вобраз пераасэнсоўваецца як рэальны саматычны кампанент захворвання.

Апошняй рысай сучаснай ментальна-моўнай прасторы беларусаў, якая будзе разгледжана ў дадзеным артыкуле, з'яўляецца актуалізацыя перлакутыўнага кампанента ў медыятэкстах на псіхалагічную тэматыку. Адрасант публіцыстычнага тэксту на псіхалагічную тэматыку імкнецца не толькі ўздзейнічаць на чытача праз апеляцыю да суперажывання ці абурэння, але дае дакладныя інструкцыі па вырашэнні псіхалагічных праблем. Гэта можа рабіцца як экспліцытна, так і імпліцытна.

Напрыклад, у артыкуле пра эмацыйнае выгаранне прыводзіцца гісторыя жанчыны, якая клапаціцца пра хворага мужа. У тэксце няма інструкцый і парад, але выказванне герані дазваляе пабудаваць дакладны алгарытм дзеянняў у сітуацыі эмацыйнага ўзрушэння: у крытычныя моманты я раздражняюся (самадыягностыка рэакцыі); у гэты момант я адчуваю страх (вызначэнне глыбіннай эмоцыі); мне ж трэба паспець яго схопіць (думкі – па пратаколу дзённіка пачуццяў); у гэты момант я яму нічога не кажу, проста дыхаю (дзеянні і тэхніка); дыхальная гімнастыка па сістэме цігун мне вельмі дапамагае (від тэхнікі, імпліцытная рэкамендацыя); і ўсё раздражненне як быццам некуды сыходзіць (вынік прымянення тэхнікі); разумею, што ён сам баіцца (кантэйніраванне – эмпатыя); у нейкі момант у ва мне ўключыўся мацярынскі інстынкт, і мне хочацца яго ратаваць, аберагаць як дзіця (ацэнка ўласных устаноў).

У некаторых артыкулах прыводзяцца экспліцытныя парады і інструкцыі: Важна не блытаць дэпрэсіўны стан і дэпрэсію. Дэпрэсія – гэта хвароба, якую варта лячыць [1]. Калі здароўе здольна паўплываць на змену прафесіі і нават жыццёвыя прыярытэты, то, відавочна, што ігнараваць яго неразумна [1]. Важна адзначыць, што прадметам разбору з’яўляюцца не толькі спрадвечныя пачуцці і станы, але і актуальныя сітуацыі сучаснага грамадства, напрыклад: Ці варта перажываць з-за страты работы? Чым дапамагчы, калі твае блізкія аддалі грошы махлярам [1].

Такім чынам, на матэрыяле сучасных медыятэкстаў мы разгледзелі некаторыя заканамернасці трансфармацыі звычайнай мадэлі свету беларусаў у навуковую. Намі былі выяўлены такія спецыфічныя рысы сучаснай ментальна-моўнай прасторы беларусаў, як выкарыстанне псіхалагічнай тэрміналогіі ў неспецыяльных тэкстах, тэндэнцыя да паступовага замацавання дадзенай лексікі як агульнаўжывальнай, захаванне сувязі з традыцыйнымі вобразамі моўнай мадэлі свету беларусаў і іх сучаснае пераасэнсаванне ў катэгорыях навуковага пазнання.

Бібліяграфічны спіс

1. Звязда / РВУ “Выдавецкі дом “Звязда” [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://zviazda.by/be>. – Дата доступу: 10.08.2023.
2. Малёнова, Е. Д. Макроструктура концептуальной картины мира в аспекте информационного подхода : монография / Е.Д. Малёнова. – Омск : Изд-во Ом. гос. ун-та, 2015. – 112 с.
3. Ментально-языковые трансформации русской лингвокультурной личности: поиск идентичности в медиатизированном обществе : коллектив. монография / В. В. Антропова [и др.] ; науч. ред. М. В. Загидуллина. – Челябинск : Изд-во Челяб. гос. ун-та, 2018. – 340 с.

КАРТИНА КАК ТЕКСТ: АСПЕКТЫ РЕЦЕПЦИИ И ИНТЕРПРЕТАЦИИ

Л. А. Шкор (Минск, Беларусь)

В во второй половине XX века – начале XXI века в исследованиях ряда ученых, например В. Бранского, С. Даниэля, М. Кагана, Ю. Лотмана, У. Эко и др., картина рассматривалась в качестве сложной многоплановой структуры, понимание которой опиралось на скрытые означающие, возникающие вследствие философской рецепции антропологического содержания произведений живописи. Конкретное произведение живописи анализировалось в качестве «текста искусства» в пространстве интертекстуальности (Ю. Лотман, С. Даниэль и др.) для выявления его связей с философией, эстетикой, культурой, видами искусства (и т. д.) [1]. Согласно Дж. Холлу, содержание художественных образов возможно обобщать и систематизировать, создавая словарь сюжетов и символов, помогающий вербализации смыслов, которые художник вкладывал в свое произведение [2]. Схожую мысль относительно содержания художественных образов, запечатленных на картине, высказал В. Бранский, подчеркнув, что в произведении живописи художник осуществляет кодирование в цвете и образах неких впечатлений, которые одновременно выступают специфическими символами [3, с. 107].

В трудах С. Даниэля подчеркивается, что картину следует рассматривать не только в качестве материальной поверхности, покрытой красками и изучать технику работы художника (нанесение красочного слоя, специфику мазка и т. д.), а выявлять в произведении живописи возможную связь с философско-антропологическими представлениями о человеке, историческими событиями, культурной жизнью общества, ценностными ориентирами [4]. Именно тогда картина раскрывается как текст искусства, который возможно раскрыть и вербализи-